ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

# PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

# FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

# ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2026 / № 4.1

Termiz – 2026

**Muassis:**
**Termiz davlat universiteti**

**PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION**

**FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM**

**ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ**

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 10.11.2026
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

**Tahririyat manzili:**
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

**BOSH MUHARRIR:**
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

**TAHRIR HAY'ATI:**

Bekpo'lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)
O'ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Zabita Mahammad qizi Teymurlu, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (Ozarbayjon)
Tarana Imomverdi qizi Xojieva, filologiya fanlari doktori, professor (Ozarbayjon),
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Normat Y o'ldoshev, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Asqar Eshmo'minov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Jo'rabek Cho'tmatov, t.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Mahliyo Botirova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

**Учредитель:**
**Термезский государственный университет**

**PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION**

**FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM**
**ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ**

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 10.11.2026
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

**Адрес редакции:**
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998990 377 77 23, +99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
https://journaltersu.uz

**ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:**
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

**РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:**

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (. PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Забита Магомед кызы Теймурлу, доктор философии по филологии, доцент (Азербайджан)
Тарана Имамверди гызы Хаджиева, доктор наук, профессор (Азербайджан)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Журабек Чутматов, д.и.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Махлиё Ботирова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

**Institutor:**
**Termez State University**

**PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION**

**FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM**

**ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ**

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 10.11.2026
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

**EDITOR IN-CHIEF:**
Abdukodir TASHKULOV,
doctor of economic sciences, professor

**EDITORIAL BOARD:**

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Zabita Magomed kyzy Teymurlu, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Azerbaijan)
Tarana Imamverdi gizi Khadzhieva, Doctor of Sciences, Professor (Azerbaijan)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Jurabek Chutmatov, Doctor of Philosophy in History (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Makhliyo Botirova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

# МУНДАРИЖА

## TILSHUNOSLIK

**Solixo‘jayeva Havasxon Zokirjanovna**
Professor Nosirjon Uluqov – Namangan onomastika maktabi asoschisi ....7

**XAKIMOVA MUHAYYO KARIMOVNA**
O‘zbek tili abstrakt leksikasida zidlik munosabatlari ....11

**SHUKUROV AXAT AXMATOVICH**
Sinonimlarning lingvostilistik xususiyatlari ....16

**TURDIMURODOV SIROJIDDIN ESHQOBILOVICH**
Yashirin, yumshatilgan va bilvosita ifodalangan ma’nolar tahlili
(evfemik ibora va maqollar misolida) ....20

**KURBANAZAROVA NARGIS SHODIYEVNA**
Tortuvli etnonimining etimologik tahlili ....23

**TURDIQULOV SHERZOD DUMINOVICH**
Ziyoratgohlar etimonining lingvomadaniy kodlarda aks etishi: sangardak teotoponimi ....26

**AHMEDOV HAKIM YARASHEVICH**
Doston frazeologiyasida mifologik qatlamning lisoniy ifodasi
(Surxondaryo turkum dostonlari misolida) ....29

**ERGASHEVA DILRABO ALLANAZAROVNA**
Badiiy so‘z san’atida dialogning ifodasi (Odil Yoqubov asarlari misolida) ....32

**ISOQOVA FERUZA SHAMSIDDIN QIZI**
Kommunikatsiya, muloqot va diskurs: tushunchalarning farqlanishi va
diskursning kommunikativ maqomi ....35

**САЙДУЛЛАЕВА РАНО ИБАДОВНА**
Проблема терминологической фиксации онимной периферии ....38
(на материале русского и узбекского языков) ....38

**SULEYMANOVA NILUFAR KAMILOVNA,**
**TUKHTABAYEVA NILUFAR UKTAMJONOVNA**
A token-level audit of acoustic measurements in british english vowel reduction ....42

**QULBULOV SHERQUZI TOSHTEMIROVICH**
O‘zbek adabiy tilida nutq uslublari: funksional xususiyatlar va qo‘llanish mezonlari ....45

**TOJIYEVA DILDORA KOMILJON QIZI**
Muammoli maqolada faktlardan foydalanish tartibi ....50

**ZAYNIDDINOVA ROZIYA SAIDAKBAROVNA**
Nato harbiy terminologiyasining shakllanishi: institutsional va me’yoriy model ....54

**NURMATOVA DURDONA SHUXRAT QIZI**
Ingliz va o‘zbek tillarida frazeologik birliklar baho ma’nosining nutqiy aktlarda voqelanishi ....57

# МУНДАРИЖА

**ISLOMOVA BARNO XABIBULLA QIZI**
O‘zbek tilida morfologik noaniqlik turlari: tasnif va avtomatik tahlildagi o‘rni ....62

**HAMROYEV SARDOR AKMALJON O‘G‘LI**
Badiiy matnda makon deyksisini o‘rganishning
lingvopragmatik va diskursiv yondashuvlari ....67

**QURBONOVA MARJONA ERKINJON QIZI**
Said Ahmadning «Ufq» trilogiyasida qo‘llangan antroponimlarning
lingvokulturologik talqini....71

## ADABIYOTSHUNOSLIK

**ALIMOV PARDA,**
**TOSHPO‘LATOV ZAYNIDDIN IBODULLO O‘G‘LI**
Shafoat Rahmatulla Termiziyning ijodiy yo‘li....75

**OCHILOVA OZODA BAXTIYOROVNA**
Syujet yaxlitligida «davr, shaxs, muallif» uchligi sintezi....80

**OBIDJONOVA MA’SUMA**
O‘zbek va ingliz ilmiy fantastikasida kelajak motivining badiiy-poetik xususiyatlari....84

**PARDAYEVA DILFUZA RAIMOVNA**
Insider and outsider perspectives: the earliest literary models of amir timur
in uzbek and russian traditions (oral epic and medieval written sources) ....87

**ABDUNAZAROV O‘TKIR SAYDULLAYEVICH**
A.Oripovning «Jannatga yo‘l» dostonida inson va jamiyat ziddiyatining badiiy talqini ....92

**ABDULLAYEVA NILUFAR IBRAGIM QIZI**
Avhadiy Marog‘iy va Yusuf Amiriy «Dahnoma»larida
o‘n noma janrining poetik transformatsiyasi ....95

**XURRAMOVA TO‘LG‘ANOY MUZAFFAROVNA**
Hakim Termiziy asarlarining adabiyotshunoslik talqini:
janr, timsol va axloqiy-didaktik an’ana masalalari....99

## TA’LIM

**ДЖУМАНАЗАРОВА ЗИЛОЛА ОБИДЖОНОВНА**
Цифровые и интерактивные технологии в содержании
методической подготовки будущих учителей русского языка ....104

**МИРЗАЕВА ШАХЛО РИЗАЕВНА,**
**РУЗИЕВА МУШТАРИ ХУСНИДДИН КИЗИ**
Эффективность развития русской диалогической речи студентов национальных групп....109

**ТУРГУНОВА САЙЕРА АХМАДЖАНОВНА**
Проблемное обучение в преподавании специальных филологических дисциплин ....112

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2026; 10
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

# ZIYORATGOHLAR ETIMONINING LINGVOMADANIY KODLARDA AKS ETISHI: SANGARDAK TEOTOPONIMI

**Turdiqulov Sherzod Duminovich,**
*Termiz davlat universiteti*
*o'zbek tilshunosligi kafedrasi katta o'qituvchisi,*
*filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori*

Surxondaryo vohasidagi teotoponimlarning etimoni tahlil qilinganda, ulardan ko'pchiligi sun'iy nomlanmaganligi, aksincha, tabiiy nomlanish xususiyatiga egaligi aniqlandi. Ya'ni ularning nomi o'zlari ifodalagan predmet (voqelik) anglatgan aniq belgi asosida shakllangan bo'lib, bu holat nominatsiya nazariyasiga mansub nomlanishning *tabiiy jarayoniga* muvofiq keladi. Binobarin, biz tilga olgan Voha toponimlarining tabiiy nomlanishga egaligini quyidagi 3 ta asosiy tamoyil[1] asosida aniqlanadi.

1. Tabiiy nomlanishda ideal mazmun ifoda topgan shakl (tovush qobig'i – T.Sh.) evolyutsion tarzda oldindan "belgilab qo'yilgan bo'ladi" (ya'ni bu turdagi nomlarda xalqning jamoaviy tajribasiga doir bilimlar to'plangan bo'lib, bu nomlarning muallifi, odatda noma'lum bo'ladi).

2. Nom tasavvur negizida hosil bo'lgan tushunchani ifodalashga xizmat qiladi va tabiiyki, o'zi anglatgan obyektga taalluqli xususiyatlarni aks ettiradi.

3. Nom til tizimidagi nomlanishning semantik-model-etalonlar tamoyili asosida yuzaga chiqqan bo'ladi. Fanda bunday nomlar *motivlangan* (tabiiy tanlangan) *nomlardir.*

Bundan farqli, sun'iy nomlar muallif individualligi bilan ajralib turadi. Odatda, bunday nomlarda nomlashga doir lingvistik bilimlarning yetishmasligi, nom va u anglatgan obyekt o'rtasidagi kuchli nomuvofiqlik va sun'iylik ko'zga tashlanadi. Masalan, bunga poytaxt shaharlarimizdagi tushunarli-tushunarsiz ergonimlar (Miss Ledi, Analak restorani, Xanna restorani) ni misol qilsak bo'ladi.

Teotoponimik jihatidan olib qaralsa, Omonxona hududidagi teotoponimlar tizimining faqat *Omonxona* (g'or va shu nomdagi soy)*, Bibi Shirin maqbarasi, Bo'tabo'zlar ota, Ko'ppak ota, So'galtoshota* (*So'galtosh*), *Tishog'riqtosh, Ajinatosh* teotoponimlarini motivlangan nomlar sifatida olishimiz mumkin. Aksincha, *Juvazdana, Quruqsoy, Chakabsoy* teotoponimlarini esa motivlangan, ammo teotoponimik jihatdan motivlanmagan joy nomi sifatida oldik. Bu xulosalarimizga asos qilib, ularda mavjud lingvomadaniy kodlarning ochiq va yashirin ifodasi ma'lum.

Surxondaryo vohasida ana shunday motivlanganlik xususiyatiga ega bo'lgan toponimlar (teotoponimlar) talaygina bo'lib, shundan Sangardak teotoponimining lingvomadaniy kodlar asosida ifoda etilganini ko'rishimiz mumkin.

*Sangardak* sharsharasi (teotoponimi) O'zbekistondagi eng baland, Termiz shahridan 205 km masofada, Sariosiyo tumanida joylashgan sharshara suvlari tog'ning 150 metr baland qismidan oqib tushadi. Tuman hududidan o'tgan Hisor tog' tizmasidan Surxondaryo, To'palangdaryo, Obizarang daryolari boshlanadi. Ma'lumotlarga qaraganda, Sangardak sharsharasini hosil qiluvchi buloqning manbai qoyalar ichidagi ko'l yoxud tog' daryolar hisoblanadi. Bu sharshara *Sharsharamozor* (Sharimozor) nomi bilan mashhur. Sharsharaning o'ng tomonida, undan 200 metr balandlikda bir yilda bir marta, faqat javzo oyida tog' bag'ridan suv oqa boshlaydi. Buloqni mahalliy aholi "Javzo suvi" deb ham nomlashgan. Bu oy tugashi bilan tog' bag'ridan oqayotgan suv ham to'xtaydi. Bu jumboqli holat fanda o'zining to'liq talqinini topmagan. Shu kabi, Sangardak tog'larida yana ko'plab buloqlar mavjud bo'lib, ular *Sangardak bulog'i, Qora buloq, Sirsoy buloq, Shirin buloq* kabi nomlar bilan atalib kelinadi.

Tadqiqotchi M.Ergashev quyidagilar haqida ma'lumotlar keltiradi[2]: IX asrda al-Ya'qubiy Chag'oniyonga tegishli mulkliklar Xardanni tilga oladi. Uni Kardak

[1] Голев Н. Д. «Естественная» номинация объектов природы собственными и нарицательными именами. http://lingvo.asu.ru/golev/articles/z64.html; Вопросы ономастики. Вып. 8-9 / Отв. ред. А. К. Матвеев. – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1975. – 138 с.

[2] Эргашев М. Чағониённинг ўрта асрлар шаҳарлари // Ўтмишга назар. 3-махсус сон. – Тошкент, 2021.

yoki Sankardak deb o‘qish mumkin[1]. Muqaddasiy Sankarda shahrini, ya’ni Sangardakni tilga oladi[2]. Sangardak shahri Budrachdan 20 km shimoldagi Yurchi qishlog‘ida joylashgan deb hisoblash mumkin. Negaki, Yurchidagi Bek qal’asi atrofida X-XI asrlarga oid yirik o‘rta asrlar manzilgohi mavjud bo‘lgan[3].

Maqdisiy asarlarida *Sangardak,* Ibn al Asir asarlarida *Sandjarda,* VIII-X asrlarga oid o‘zga manbalarda esa *Sankarda*[4] shaklida tilga olingan *Sangardak* qadimgi turkiy tilda “o‘tkir, keskir” ma’nolarini anglatgan: *Sangar, Sanjar, Xanjar.* Arab tilida esa bu leksema “hukmdor” ma’nosini ifodalaydi.

To‘plagan tahliliy dalillarimiz *Sangardak* etimoniga tegishli quyidagi ehtimollarni keltirib chiqardi:

**1.** T.Nafasov *Sangardak*ni qadimiy eroniy tillarga oid nom deb biladi hamda uni yasalish asosini *sang – san – gar* tarzida tushuntiradi. Qadimgi eroniy tilda *gar-gard-gird-kart-kirt-kird* – qal’a, shahar ma’nosida. Morfema tarkibi *sangar – sangir + dak. –dak* shimoliy eroniy tillarga oid *tak – tax – tag‘i* so‘zining varianti[5]. Pomir tillarida – *tak* asosli fe’l *oqmoq* ma’nosida; osetin tilida *tax* – daryoning tez oqar joyi; so‘g‘d tilida *tag‘i* – daryo manosini beradi. Shuningdek, olim *sangar* afg‘oncha istehkom, qoya, cho‘qqi ma’nosini, *sanger* esa toshli, fors tilida esa *sangar* – chuqur, istehkom ma’nosini beradi. Shunaqada *Sang gard* – tosh qo‘rg‘on, *Sanggard* esa qal’a nomi. Pirovardida, olim *Sangardak* so‘ziga shu nomdagi daryo hamda shu nomdagi qishloq yonidan oquvchi daryo, deya xulosa beradi[6].

**2.** *Sangardak* toponimi saljuqiy hukmdorlarning ko‘zga ko‘ringan sultoni – Sulton Sanjar nomidan kelib chiqqan bo‘lishi ham mumkin, zero, mo‘g‘ullar davriga qadar hukm surgan, “Ulug‘ sulton” – Sultoni A’zam nomi bilan mashhur bo‘lgan bu sarkardaga san’at arboblari, olimlar, shuningdek, Abu Homid G‘azzoliy, Avhad ad-Din Anvariy, Umar Hayyom va uning shogirdi – mexanik, fizik, astronom, matematik, faylasuf va kimyogar Abd ar-Rahmon al-Xaziniy, Abdulmajid Majdud binni Odam Sanoiy (Sanoiy) kabi elning yuqori martabali shayxlari, so‘fiylari va olimlari hurmat-e’tiborda bo‘lganlari ma’lum. Jumladan, kelib chiqishi vizantiyalik yunon bo‘lgan Abd ar-Rahmon al-Xaziniy o‘zining astronomik asarini Sanjarga bag‘ishlab, uni “Ziji Sanjar” deb nomlagan[7]. Qolaversa, Amir Temur ham o‘zining “Tuzuklari”da: “Beshinchi yuz yillik boshida din-u shariatni rivojlantirgan odam sulton Sanjar ibn sulton Malikshoh edi. Shayx Ahmadi Jom va hakim Sanoiy uning zamondoshlari bo‘lib, sulton ularning muridi edi. Bu davrda dinsizlar va johillar islom dinini zaiflashtirgan edi. Sulton Sanjar dinsizlarni yo‘qotib, islom dinini rivojlantirishga kirishdi. Dini Muhammadiyga itoat va tobe’likda shunday darajaga erishdiki, shariatga xilof bo‘lgan hech bir ish qilmadi” deydi[8].

**3.** *Sangar* – qo‘miqlar folklorida ovchilik ma’budi, rahnamosi. Qator turkiy qavmlarda uning Sangur, sunar, sonar shakllari uchraydi. Demak, *Sangardak* toponimi u bilan bog‘liq ertak, afsona va rivoyatlar asosida kelib chiqqan bo‘lishi ham mumkin.

**4.** Ozarbayjonlik tarixchi G.Gumbatov[9] *Sangar* so‘zi qadimgi turkiy tilda “burun”, “burchak” ma’nosini anglatganini yozadi. Biroq “Devon”ning indeks lug‘atida bu so‘z uchramaydi. Aksincha, lug‘atda **siңar** so‘zi berilgan va u bir narsaning “yoni, tomoni, tarafi” deya izohlangan[10]. Shunga qaramay, har ikki so‘zning o‘rtasida ma’noviy aloqadorlik mavjud bo‘lib, u umumiy tarzda “yon, qirra, burchak” ma’nosini ifodalagani aniq.

**5.** Evenklarda *sangar* – “yoriq, teshik” ma’nosiga ega so‘z.

**6.** *Sangardak* etimonida tojikcha *sang* – “tosh” hamda *ardak* – “sha’n” leksemalari mavjud bo‘lib, toponimning bu toifa talqin etilishi o‘zining to‘liq isbotini topganicha yo‘q. Bizningcha esa, *Sagardak* toponimi kelib chiqishining bu qabildagi talqini mantiqdan bi-

[1] Al-Jakubi. Kitab al-buldan. – C.292.

[2] Al-Moqaddasi. Descriptio Imperii moslemici. 1967. – C. 284.

[3] Аршавская З.А., и др. Средневековые памятники Сурхандарьи. – С. 41. (Arshavskaya Z.A, and other. Medieval monuments of Surkhandarya. – P. 41.)

[4] Сариосиё Сангардаки тарихини ўрганиш йўлида. https://telegra.ph/Sariosiyo-Sangardaki-tarihini-organish.

[5] Нафасов Т. Ўзбекистон топонимларининг изоҳли луғати. (Жанубий Ўзбекистон худудлари материаллари асосида). – Тошкент: Ўқитувчи, 1988. – 288 б.

[6] Нафасов Т. Ўзбекистон топонимларининг изоҳли луғати. (Жанубий Ўзбекистон худудлари материаллари асосида). – Тошкент: Ўқитувчи, 1988. – 288 б.

[7] Рожанская М. М., Левинова И. С. Ал-Хазини и его “Книга весов мудрости” // Из истории физико-математических наук на средневековом Востоке. – М.: Наука, 1983. – С. 229-275.

Рожанская М. М. Абу-л-Фатх Абд ар-Рахман ал-Хазини, XII век. – М.: Наука, 1991. – 190 с. - (Научно-биографическая литература). ISBN 5-02-003507-6.

Могахед М. М. Весы мудрости: метод научного исследования аль-Хазини = ميزان الحكمة: منهج البحث العلمي عند الخازني. – Каир: Генеральная египетская книжная организация, 2005. – 503 с.

[8] Темур тузуклари //Форсчадан| А. Согуний ва Ҳ. Кароматов тарж; Б. Аҳмедов таҳрир. остида /– Тошкент: Нашриёт-матбаа бирлашмаси, 1991. – Б. 60. (- 144 б.)

[9] Гахраман Гумбатов Происхождение азербайджанцев. Введение. https://www.academia.edu/20063115/

[10] Девону луғотит турк. Индекс-луғат. – Тошкент: Фан, 1967. – Б. 220.

roz yiroqdir, chunki *tosh* va *sha'n* leksemalarining bu tarzdagi uyg'unlashuvi aslida hech qanday mazmunni bermaydi. Bu holda leksik derivatsiya haqida gapirish ham noo'rin. Tilshunos olim S.Qorayev Sangardakni Surxondaryo viloyatidagi soy deb ta'riflaydi va ushbu toponimning yasalishida S.Ibrohimovning taxminiga tayanadi: *sang+gir+ak* - "yumaloq tosh". Biroq S.Qorayev *Sangar* (*sangir*) so'zining "qal'a, istehkom" ma'nosi ham bor, deb yozadi[1].

**7.** Tarixchi olima S.Jo'rayeva esa Sangardak tog'idagi ziyoratgohda katta aylana tosh borligi sababli (forsiyda *sangi girdak* – "aylana tosh, yumaloq tosh" ma'nosini bildiradi) bu maskanning *Sangardak* deb nomlanishini ta'kidlaydi. Ko'rinadiki, prof. S.Ibrohimov va tadqiqotchi S.Jo'rayevalarning qarashlarida ilmiy haqiqatga yaqinlik mavjud: *Sagardak* etimologiyasiga oid ikkinchi (*sang+gir+ak*) va uchinchi taxmin (*sangi girdak*)lar o'zaro forsiy izofaning mavjud/mavjud emasligi bilan farq qiladi, xolos.

Professor E.Begmatov esa *-dag, -dak* formantini "daryo, soy" ma'nosida talqin qiladi va shu tarzda qadimgi so'g'd tili elementlarini saqlovchi *Sangardak* toponimini gidronimik joy nomi sifatida tilga oladi[2].

*Sangardak* toponimi misolida dastlabki shaklning semantik (yoxud morfologik?) transformatsiyasini kuzatish mumkin va bunda ko'chish ekstralingvistik omilning toponimning lisoniy qurilmasi bilan ta'sirlashish jarayonida sodir bo'lgan bo'lishi mumkin[3].

*Sangardak* ziyoratgohini teotoponim deb baholashimizga bosh sabab – mazkur hududda joylashgan sharshara hamda Sangardak va Xondiza yo'lida joylashgan Nelu qishlog'ida diametri 22 metrli ko'p yillik chinordir. Chinor ostida tiniq suvli buloq bo'lib, unda mahalliy nomi "Marinka" bo'lgan zaharli baliqlar yashaydi[4].

Tarixchi olimlarning aniqlashicha, nasroniylik diniga qadar qadimgi Skandinaviya xalqlari uchun sharsharalar boshqa dunyoga o'tish joyi hisoblangan. Ularga sig'inishgan, sharsharalar yonida qurbonliklar keltirishgan va ilohiy marosimlar o'tkazishgan. Binobarin, manbalarda qadimgi yunonlar, arablar va Movarounnahrning mashhur hukmdorlarining Sangardak mo'jizalarini tomosha qilishga tashrif buyurib turganlari aytiladi[5].

Maqdisiy qo'llagan *Sangardak,* Ibn al Asir qo'llagan *Sandjarda,* VIII-X asrlarga oid o'zga manbalarda esa *Sankarda*[6] shaklida kelgan *Sangardak* so'zining *Sangar, Sanjar, Xanjar* shaklidagi "o'tkir", "keskir" ma'nosiga tayansak, mazkur teotoponimda predmetli kodning ustuvor belgi sifatida yuzaga chiqqani aniqlanadi. Bu leksemaning arabcha "hukmdor" ma'nosiga ahamiyat berilsa esa, *Sangardak* toponimida antropomorf kodga ishora mavjud, degan xulosaga borish mumkin. Biroq biz bu taxminni yoqlamaymiz, chunki *Sangardak* sharasharasi bilan bog'liq jami aqidaviy qarashlarda shaxslashtirish emas, shu gidronim va umuman, tog'ning atrofida o'tkazilgan marosimlar alohida o'ringa ega.

**Rezyume**. Maqolada ziyoratgohlar etimonining motivlanganlik va motivlanmaganlik belgilari asosida lingvomadaniy kodlar ifodasiga bag'ishlangan. Surxondaryo vohasi tog'li hududlarida shu kabi teotoponimlar ko'pchilikni tashkil etadi. Maqolada shu kod asosida shakllangan Sangardak teotoponimi tahlil qilingan.

**Resume.** This article focuses on the expression of linguocultural codes within the etymology of sacred sites (ziyoratgohlar), based on the criteria of motivation and non-motivation. Such theotoponyms are prevalent in the mountainous regions of the Surkhandarya oasis. The article analyzes the theotoponym "Sangardak" which was formed on the basis of this code.

**Резюме**. В данной статье рассматривается выражение лингвокультурных кодов в этимологии священных мест (святилищ) на основе критериев мотивации и немотивации. Такие теотонимы распространены в горных районах оазиса Сурхандарья. В статье анализируется теотоним «Сангардак», сформировавшийся на основе этого кода.

[1] Қораев, С. Ўзбекистон вилоятлари топонимлари. - Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2005. -240 б.
[2] Бегматов Э. Жой номлари – маънавиятимиз кўзгуси. – Тошкент: Маънавият, 1998. – Б. 66.
[3] Адамец П. Порядок слов в современном русском языке / П. Адамец. – М.: Просвещение, 1969. – 186 с.
[4] Сариосиё Сангардаки тарихини ўрганиш йўлида. https://telegra.ph/Sariosiyo-Sangardaki-tarihini-organish-j
[5] https://www.surxondaryo.uz/pdfd/93.
[6] Сариосиё Сангардаки тарихини ўрганиш йўлида. https://telegra.ph/Sariosiyo-Sangardaki-tarihini-organish.